

جرم سازمان یافته در جرم‌شناسی و حقوق جزا

علی حسین نجفی ابرندآبادی ■

دانشیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی □□

محمد جعفر حبیب زاده ■

دانشیار گروه حقوق دانشگاه تربیت مدرس □□

محمدابراهیم شمس ناتری ■

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس □□

چکیده

از جمله مهمترین خطرهایی که جامعه جهانی را در آستانه هزاره سوم به طور جدی تهدید می‌کند، «جرم سازمان یافته» است. این عنوان در علم جرم‌شناسی شامل فعالیت‌های مجرمانه شدید توسط گروه‌های مجرمانه‌ای می‌شود که با داشتن تشکیلات منسجم و پیچیده و با ویژگی‌های خاص برای کسب منافع مالی یا قدرت مرتکب جرم می‌شوند، هر چند در علم حقوق پیچیدگی و ویژگی‌های خاص گروه چندان مورد نظر قانونگذار نیست. جرم سازمان یافته اگرچه از سالیان دور وجود داشته است، لکن جهانی شدن اقتصاد و وابستگی اقتصادی کشورهای دنیا به همدیگر، توسعه صنایع مربوط به ارتباطات و حمل و نقل بین‌المللی و تبدیل شدن دنیا به «دهکده‌ای جهانی» موجب گردیده است تا جرم سازمان یافته جنبه‌ای فراملی نیز به خود گیرد و قلمرو خود را بر عرصه بین‌المللی بگستراند. از حیث پیشینه، این جرم ابتدا در جرم‌شناسی و جامعه‌شناسی جنایی مورد بحث قرار گرفته است و پس از تبیین تهدیدها و آثار مخرب آن بر جامعه، بعضی از دولتها آن را به تدریج وارد حقوق داخلی خود کرده‌اند. به علاوه معاهدات منطقه‌ای و بین‌المللی دو یا چندجانبه مختلفی نیز برای مقابله با مظاهر این جرم به امضا دولتهای مختلف رسیده است. به سبب اهمیت مبارزه با جرم سازمان یافته، کنوانسیون مبارزه با جرم سازمان یافته فراملی ملل متحد برای مبارزه همه‌جانبه بین‌المللی با مظاهر این جرم و هماهنگ‌سازی قوانین داخلی مربوط، در نوامبر سال ۲۰۰۰ در مجمع عمومی سازمان ملل متحد در قالب قطعنامه‌ای به تصویب اعضا رسید و از ۱۵ دسامبر این سال طی کنفرانسی در پالرمو ایتالیا برای امضاء مفتوح گشت. با توجه به اینکه ایران نیز یکی از کشورهای درگیر مبارزه با جرم سازمان یافته به‌ویژه در ارتباط با قاچاق مواد مخدر توسط باندهای قاچاق داخلی و بین‌المللی است، جا دارد قانونگذار برای پیشگیری، کنترل و سرکوب مظاهر آن با توجه به مفاد کنوانسیون فوق‌الذکر تدابیر قانونی مناسبی را پیش‌بینی کند.

کلید واژه‌ها: جرم سازمان یافته، جرم فراملی، سازمان مجرمانه، جرائم شدید.

۱. مقدمه

جرم سازمان‌یافته از مباحث جدیدی است که در سالهای اخیر وارد مباحث حقوق کیفری شده است. این عنوان که اجمالاً به جرمهای خاصی اطلاق می‌گردد که توسط گروههای مجرمانه سازماندهی شده صورت می‌گیرد و هدف از ارتکاب آن معمولاً کسب منافع اقتصادی و قدرت است، در آثار جرم‌شناسان به عنوان یکی از تهدیدهای مهم قرن بیست و یکم معرفی شده است [۱]. نگاهی گذرا به نوشته‌ها و آثار جرم‌شناسان و جامعه‌شناسان جنایی در دو دهه اخیر درباره این موضوع و هشدارهای آنان بیانگر اهمیت خاص این جرم و جایگاه ویژه آن در میان سایر جرائم است که به همین سبب سیاستمداران نیز برای مقابله با آن تمهیدات مختلفی را به‌کار برده‌اند.

با توجه به توسعه اقتصادی موجود در سطح جهان و نیز توسعه ارتباطات و فن‌آوری و دهکده‌ای شدن جهان و در نتیجه سهولت ارتباطات و انتقال کالاها و اشخاص و اطلاعات و گسستگی به‌وجود آمده در مرزهای بین‌المللی، جرم سازمان‌یافته نیز جنبه‌ای فراملی به خود گرفته و در خارج از مرزها و آن‌سوی آنها به دنبال دستیابی به اهداف غیرمجاز خویش است. بدین‌طریق این جرم صدمات جبران‌ناپذیری را بر امنیت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی جوامع وارد آورده و به تهدیدی جدی برای صلح و امنیت جامعه جهانی تبدیل شده است. تهدیدهای جدی این جرم نسبت به جامعه جهانی از یک‌طرف و احساس نیاز دولتها به مقابله با این جرم و لزوم پیشگیری، کنترل و سرانجام سرکوب آن از طرف دیگر، موجب گردید تا قطعنامه‌ها و معاهدات دوجانبه و چندجانبه متعدد و نیز کنوانسیونهای منطقه‌ای مختلفی برای مقابله با جرم سازمان‌یافته تنظیم و تصویب گردد. ولی با توجه به عدم کفایت آنها، جامعه جهانی اخیراً بر آن شد تا با وضع و تصویب یک کنوانسیون بین‌المللی با نام کنوانسیون ملل متحد علیه جرم سازمان‌یافته فراملی^۱ از طریق سازمان ملل متحد، به مبارزه‌ای بین‌المللی و همه‌جانبه علیه این نوع جرائم اقدام کرده، تمامی ملل عضو را در این امر به یاری بطلبد.

علی‌رغم توجه مقامها و مراجع بین‌المللی به تدارک خط‌مشی خاص برای مهار جرائم سازمان‌یافته، تاکنون جرم‌انگاری در این زمینه به‌طور مستقیم و یا به عنوان یکی از علل مشدده حقوق کیفری داخلی در بسیاری از کشورها و از جمله ایران مورد غفلت واقع شده و در نتیجه در بعضی موارد جرائمی از این نوع یا قابل مجازات نیستند و یا در صورت جرم بودن با جرائم ساده از همان نوع در یک ردیف قرار دارند و یا حداکثر فقط در برخی موارد، جرم به سبب دیگری غیر از سازمان‌یافتگی مشمول مجازات شدید می‌گردد.

جرم سازمان‌یافته از حیث اصطلاحی عبارت است از: «جرمی که به‌طور ناگهانی و

خودجوش صورت نگرفته و در ارتکاب آن بیش از یک نفر دخالت دارند» [۲]. در عین حال تعاریف اصطلاحی در این زمینه از حیث تبیین نوع جرم، قلمرو آن، اهداف مربوط و ویژگیهای مقوم آن با یکدیگر متفاوتند و این تفاوتها موجب شده که بسیاری از نویسندگان به عدم وجود تعریفی جامع و مورد اتفاق اعتراف کنند [۳]. بررسی این تعاریف نشاندهنده این است که هر نویسنده‌ای از منظری خاص این جرم را مورد توجه قرار داده است، بدین معنا که گروهی نفس جرم سازمان یافته و گروهی دیگر گروه مجرمانه سازمان یافته را در تعریف لحاظ کرده‌اند. از طرف دیگر، گروهی نیز ویژگیهای سازمان مجرمانه را به عنوان جزء مقوم این جرم در تعریف آورده‌اند. با وجود این، همه تعاریف در رساندن ماهیت کلی جرم سازمان یافته که دلالت بر نوعی برنامه‌ریزی و سازمان‌یافتگی در ارتکاب جرم می‌کند و هدف اساسی آن کسب سود و قدرت و نفوذ است، مشترکند.

در تعریفی که مستند به اجماع جرم‌شناسان است آمده است: «جرم سازمان یافته اقدام مجرمانه مستمر گروهی است که برای تحصیل سود به ارتکاب فعالیت‌های نامشروع مشغولند و مشتریان فراوانی را در جامعه دارد و برای استمرار این فعالیتها از اعمال خشونت، تهدید و فاسد کردن کارمندان بهره می‌برد» [۴]. در این تعریف که نفس فعل مجرمانه مورد تعریف قرار گرفته، گروه مرتکب این فعل نیز به سبب اینکه در سازمان‌یافتگی فعل، نقش تعیین‌کننده دارد جزء مقوم تعریف قرار گرفته است. از طرف دیگر، این تعریف نشاندهنده آن است که قلمرو فعالیت‌های مربوط به جرم سازمان یافته در محدوده مسائل اقتصادی است و برای تحصیل سود از ابزار جانبی دیگری نظیر ارباب، تهدید، خشونت و افساد دیگران نیز استفاده می‌کند.

گرچه در تعریف فوق همانند تعریف ارائه شده توسط اینترپل^۱ که جرم سازمان یافته را «سازمان پیچیده و انعطاف‌پذیری که از تمامی شرایط موجود بهره برده و در پاسخ به تقاضای مشتریان برای تأمین کالاها و خدمات نامشروع تلاش می‌کند» [۵] می‌داند، قلمرو فعالیت‌های مربوط به جرم سازمان یافته به منافع اقتصادی محدود شده است. در عین حال در بعضی از تعاریف، قلمرو جرم سازمان یافته فراتر از تحصیل سود است و شامل «کسب قدرت» نیز می‌گردد. جامعترین و طولانیترین تعریفی که مورد استناد بسیاری از جرم‌شناسان قرار گرفته عبارت است از اینکه: «جرم سازمان یافته اقدامی غیر ایدئولوژیک است که توسط گروهی از اشخاص انجام می‌شود که دارای تعامل اجتماعی نزدیک به هم هستند و براساس نظامی مبتنی بر سلسله‌مراتب با حداقل سه سطح یا طبقه سازماندهی شده و برای کسب سود و قدرت به ارتکاب فعالیت‌های قانونی و غیرقانونی اقدام می‌کنند. جایگاه افراد در سلسله‌مراتب و موقعیت‌های کاری ممکن است براساس خویشاوندی، دوستی یا مهارت تعیین گردد. موقعیتها

1. International Criminal Police Organization

هیچگاه قائم به شخص نیستند. تمامی اعضا قصد استمرار و تداوم فعالیتها را دارند و به دنبال انجام فعالیت‌های انحصاری و مناطق انحصاری نیز هستند. گروه برای تحقق اهداف و حفظ نظم در صورت لزوم به خشونت و یا ارتشاء متوسل می‌شود. عضویت محدود است، گرچه گاهی گروه به عضوگیری اعضای جدید می‌پردازد. قواعد صریح نوشته و نانوشته‌ای در گروه وجود دارد که با ضمانت اجراهای مختلفی همچون قتل عضو متخلف توأم است» [6].

همان‌گونه که در تعریف بالا ملاحظه می‌گردد، قلمرو فعالیت جرم سازمان‌یافته فراتر از کسب سود بوده، شامل تحصیل قدرت و اعمال نفوذ نیز می‌گردد. گرچه قدرت به دست آمده همان‌گونه که میکائیل مالتز بدان تصریح دارد - ممکن است قدرتی سیاسی باشد [7] در عین حال از آنجا که اصولاً در جرم‌شناسی بین جرم سازمان‌یافته عادی و جرم سازمان‌یافته سیاسی همچون تروریسم تفاوت‌های جدی وجود دارد، در تعریف فوق‌الذکر «هوارد آبادینسکی»^۱ با آوردن قید «غیر ایدئولوژیک» جرم سازمان‌یافته را محدود به جرم‌های بدون اهداف و انگیزه‌های براندازی سیاسی کرده است. از این‌رو، ویژگی‌های ذکر شده در تعریف نیز بیان‌کننده ماهیت مافیایی سازمان هدایت‌کننده این نوع از جرم است و در نتیجه مراد از قدرت مذکور در آن نیز قدرت مافیایی سیاسی-اقتصادی در عین بقای نظام حکومتی است.

گرچه جرم‌های ارتكابی توسط سازمان‌های تروریستی نیز سازمان‌یافته است، لکن از آنجا که این سازمان‌ها به دنبال سرنگونی حکومت، یا کسب استقلال و امتیاز سیاسی هستند و نه کسب سود و منافع مادی، و در مواردی هم که عملیاتی نظیر سرقت مسلحانه و امثال آن را انجام می‌دهند در واقع اقداماتشان برای تأمین مخارج گروه است، نه جمع‌آوری سرمایه و قدرت اقتصادی، لذا در علم جرم‌شناسی جرم‌های ارتكابی توسط این گروه مشمول جرم سازمان‌یافته نمی‌گردد. برعکس، سازمان مجرمانه به معنای مصطلح در واقع با اتخاذ نوعی روش همزیستی مسالمت‌آمیز در کنار نظام حکومتی موجود به ارتكاب افعال مجرمانه مشغول است و به حکومت به عنوان بستری مناسب برای تجارت و فعالیت غیرقانونی خویش نگاه می‌کند. لذا سازمان‌های مجرمانه نه فقط به دنبال براندازی نیستند، بلکه گاهی منافع آنان اقتضا می‌کند که از حکومت و نظام موجود دفاع کنند. البته در صورت نیاز گاهی نیز برای رسیدن به اهداف خویش از گروه‌های تروریستی برای اعمال فشار بر حکومت بهره می‌گیرند [8]. در نتیجه در جرم‌شناسی فعالیت‌های سازمان‌یافته تروریستی که از ناحیه سازمان‌های مجرمانه ضد نظام صورت می‌گیرد از جرم سازمان‌یافته متفاوت است. شاهد این تفاوت این است که دولتها گاهی به صورت رسمی با سازمان‌های تروریستی که در واقع مبارزان سیاسی خشن و خشونت‌گرا هستند وارد مذاکره شده، آنان را به رسمیت می‌شناسند و حتی در مواردی بخشی

1. Howard Abadinsky

از قدرت سیاسی را نیز به آنان واگذار می‌کنند و این مطلب از ناحیه افکار عمومی مورد استقبال قرار می‌گیرد، در حالی که هیچگاه دولت‌ها با سازمان‌های مجرمانه به صورت رسمی وارد مذاکره نمی‌شوند و به دنبال به رسمیت شناختن آنان نیستند و در مواردی که چنین مذاکراتی به صورت غیررسمی انجام گیرد و بعد افشا شود یا معلوم شود که بعضی از کارگزاران دولتی عضوی از سازمان‌های مجرمانه مافیایی و از مجرمان یقه‌سفید هستند مورد تنفر عمومی قرار گرفته، مجبور به استعفا می‌شوند یا از کار برکنار می‌گردند [۲].

بدین ترتیب جرم سازمان یافته در جرم‌شناسی عبارت از جرم ارتكابی توسط اعضای گروه منظم و متشکلی است که دارای ویژگی‌های خاصی بوده، ارتكابش با برنامه‌ریزیهای دقیق برای کسب سود و قدرت صورت می‌گیرد.

علی‌رغم اینکه اکثر عناوین مجرمانه حقوق کیفری از نظر ماهیت و علت‌شناسی در علم جرم‌شناسی مورد مطالعه قرار می‌گیرند، جرم سازمان یافته با وضعیتی متفاوت، حاصل مطالعات جرم‌شناسی است که داخل در مفاهیم حقوق جزا شده است [۹]. در حقوق جزای کلاسیک، اصطلاح «جرم سازمان یافته» مطرح نبوده است. با وجود اینکه شرکت در جرم، رهبری باند، تبانی و توطئه و امثال آن که هر کدام به نحوی با جرم سازمان یافته مرتبط هستند، از مفاهیم مصطلح در حقوق جزا هستند، در عین حال هیچیک از آنها نشان‌دهنده ماهیت جرم سازمان یافته و ابعاد مختلف آن نیستند.

براساس تحقیقات نگارنده، اولین نویسنده‌ای که به این مفهوم توجه و آثار مخرب آن را بر جامعه به طور تلویحی بررسی کرد، ادوین ساترلند جامعه‌شناس جنایی امریکا بود که در سال ۱۹۲۴ از «جرم سازمان یافته»، «مجرمان سازمان یافته» یا «سازمان مجرمانه» نام برد و تأثیر مظاهر این جرم را بر ساختار سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه به ویژه جامعه امریکا- تبیین کرد و فساد اداری ناشی از فعالیت‌های این سازمان و تهدیدات ناشی از آن را با دیدگاهی جامعه‌شناسانه مورد تحلیل و بررسی قرار داد [۱۰].

در حالی که اولین تحقیقات جرم‌شناختی در اروپا درباره این جرم در اوایل دهه هفتاد میلادی و بنا به درخواست شورای اروپا، آن هم درباره محدود و ماهیت این جرم در جمهوری فدرال آلمان و هلند صورت گرفت، سابقه تحقیق در این زمینه در امریکا به چندین دهه قبل از آن بازمی‌گردد [۱۱].

گرچه این ادعا که جرم سازمان یافته عمری به درازای تاریخ بشریت دارد، خالی از واقعیت نیست، در عین حال مظاهر مدرن این جرم را می‌توان در امریکا جستجو کرد. از حیث تاریخی، جرم‌شناسان تکامل نوین این جرم را در امریکا در شش دوره قابل مطالعه می‌دانند که عبارتند از:

۱. دوره استعماری (۱۷۰۰ تا ۱۷۷۶ میلادی): در این دوره گروه‌های تبهکاران در نیویورک

و بوستون برخلاف قوانین انگلستان که بر آنجا حاکم بود، به طور سازمان یافته اقداماتی مانند روسپیگری، قمار، قاچاق مشروبات الکلی و رباخواری^۱ مرتکب می شدند.

۲. دوره پس از انقلاب (۱۷۷۶ تا ۱۸۳۰ میلادی): در این دوره گروههای مجرمانه سابق، در دوره انتقال رشد کردند و کلاهبرداریهای بزرگ سازمان یافته مربوط به زمین خواری در ایالات مختلف امریکا اتفاق افتاد.

۳. دوره ظهور گروههای مجرمانه مهاجر (۱۸۳۰ تا ۱۹۲۰ میلادی): در این دوره مهاجرانی از ایرلند، ایتالیا و یهودیان شرق اروپا که به امریکا مهاجرت کرده بودند عمده ترین گروههایی بودند که به طور سازمان یافته مرتکب جرائم شده، آن را در ایالات مختلف گسترش دادند.

۴. دوره توسعه یا ممنوعیت^۲ (۱۹۲۰ تا ۱۹۳۳ میلادی): این دوره پس از ممنوعیت مشروبات الکلی توسط کنگره امریکا براساس هجدهمین اصلاحیه قانون اساسی این کشور در ژانویه ۱۹۲۰ شروع شد. این ممنوعیت نه فقط موجب سازمان یافتگی فعالیتهای زیرزمینی مربوط به تهیه و قاچاق مشروبات الکلی (بازار سیاه) شد، بلکه سبب گسترش خشونت و فساد اداری و انواع دیگر جرمهای سازمان یافته نیز گردید.

۵. دوره پس از ممنوعیت (۱۹۳۳ تا ۱۹۷۰ میلادی): در این دوره که دوران نفوذ جرم سازمان یافته در معاملات مشروع و آغاز جرائم سازمان یافته نوین است از فن آوریهای مدرن و تاکتیکهای پیچیده استفاده می شود.

۶. دوره حاضر (۱۹۷۰ میلادی به بعد): سازمانهای مجرمانه علی رغم فراملی بودن حوزه فعالیت، به صورت نژادی به ارتکاب جرائم مشغولند که از جمله می توان از ایرلندیها، آلمانیها، یهودیها، ایتالیاییها، روسها، افریقاییها، کوباییها، مکزیکیها و آسیاییها نام برد که هر یک به شکلی و در نوعی از جرائم سازمان یافته در جامعه امریکا فعالیت می کنند. از دیگر مشخصات این دوره، تخصصی شدن فعالیتهای مجرمانه و به کارگیری فن آوریهای جدید و وسایل ارتباطی پیچیده است [۱۲].

اینک با توجه به قدمت تحقیقات جرم شناختی در زمینه جرم سازمان یافته، در این تحقیق ابتدا این جرم را از دیدگاه جرم شناسی و سپس در حقوق جزا بررسی می کنیم.

۲. جرم سازمان یافته در جرم شناسی

برای تبیین جرم شناختی جرم سازمان یافته لازم است ضمن بیان ویژگیهای جرم سازمان یافته و اهداف و آثار این جرم، وجوه تمایز بین جرم سازمان یافته ملی و جرم سازمان یافته فراملی بررسی گردد.

الف) ویژگیهای جرم‌شناختی جرم سازمان‌یافته

جرم‌شناسان ویژگیهای مختلفی را در مورد جرم سازمان‌یافته بیان کرده‌اند، در بیان ویژگیها گاهی چنان ویژگیهایی مطرح شده که جرم سازمان‌یافته را محدود به جرمهای بسیار شدید ارتكابی توسط سازمانهای عظیم مافیایی کرده است [۱۱]. اما در بعضی از آثار دیگر، نسبت به ویژگیهای مطرح شده آنچنان تساهلی صورت گرفته که این جرم را حتی شامل جرائم خلافی یک گروه گانگستری دونفره نیز می‌سازند [۱۳]. از طرف دیگر، ویژگیهای بیان شده به لحاظ نقش حیاتی گروه در سازمان‌یافتگی جرم، بیش از آنکه مربوط به نفس جرم باشد مربوط به گروه مجرمانه است. اساسیترین ویژگیهای جرم سازمان‌یافته در تعریف اتحادیه اروپا از جرم سازمان‌یافته بیان شده است. به موجب این تعریف که مبتنی بر ویژگیهای جرم‌شناختی جرم سازمان‌یافته است، جرم سازمان‌یافته مجموعه‌ای از فعالیت‌های غیرقانونی توسط گروهی است که دارای ویژگیهای زیر باشد:

۱) همکاری بیش از دو نفر؛ ۲) وظیفه مشخص اعضای گروه؛ ۳) همکاری برای دوره‌ای طولانی یا نامعین؛ ۴) حاکمیت نوعی نظم و کنترل بر گروه؛ ۵) در مظان ارتكاب جرائم سنگین بودن گروه؛ ۶) فعالیت در سطح بین‌المللی؛ ۷) اعمال خشونت و روش‌های دیگر برای ایجاد جو ارباب و تهدید؛ ۸) بهره‌گیری از ساختارهای بازرگانی و شبه تجاری؛ ۹) ارتكاب تطهیر پول؛ ۱۰) نفوذ در امور سیاسی، رسانه‌های گروهی، ادارات دولتی و مقامات قضایی و اجرایی و ۱۱) هدف کسب سودهای کلان و به دست آوردن قدرت و نفوذ. ویژگیهای مذکور در آثار جرم‌شناسان هم مشاهده می‌شود [۴، ۶، ۱۴]. لکن ویژگی فعالیت در سطح بین‌المللی به جرم سازمان‌یافته جنبه فراملی می‌دهد. همچنین خصوصیات دیگری از قبیل عدم دخالت مبنای عقیدتی و سیاسی در شکل‌گیری سازمان مجرمانه، وجود سلسله مراتب سازمانی، ارتكاب فساد اداری، بسته بودن سازمان و محدودیت عضویت در آن، به‌کارگیری مقررات خاص برای حفظ اسرار سازمان، وفاداری اعضا به سازمان مجرمانه، انحصارطلبی در فعالیت‌های مجرمانه و قلمرو آنها و همچنین تأمین کالاها و خدمات نامشروع به عنوان ویژگیهای جرم سازمان‌یافته شمرده شده‌اند [۴، ۶].

لکن همان‌گونه که در این ویژگیها مشهود است، اکثر آنها ویژگی سازمان مجرمانه‌ای است که نقش مقوم و اساسی در ارتكاب جرم سازمان‌یافته دارند. علاوه بر اینکه این ویژگیها عمدتاً در ارتباط با سازمانهای بزرگ مافیایی نظیر کزائوسترا،^۱ کامورا،^۲ وان درانکتا^۳ مصداق پیدا می‌کنند.

1. Cosa Nostra
3. Ndrangheta

2. Camorra

ب) اهداف جرم سازمان‌یافته

از جمله اهداف جرم سازمان‌یافته که بسیاری از نویسندگان بدان تصریح کرده‌اند، کسب سودهای کلان و نفوذ و کسب قدرت اقتصادی و سیاسی است [۷]. در جایی که هدف از ارتکاب جرم کسب قدرت است، سازمان مجرمانه علاوه بر هدف تحصیل مال، برای مصون نگه داشتن خود و اعضای سازمان از تعقیب و مجازات، به ارباب و تطمیع و فساد در دستگاه‌های اجرایی و قضایی اقدام می‌کند و با نفوذی که به سبب قدرت اقتصادی خود در جامعه به دست می‌آورد، می‌تواند در انتخابات دخالت نامحسوسی کرده، آرای مردم را به منظور انتخاب افراد مورد نظر خویش سوق دهد. با پیروزی در انتخابات و کسب کرسی نمایندگانی در مجلس، سازمان مجرمانه می‌تواند قوانینی را که با منافعی در تضاد است نسخ کند و متقابلاً برای پیشبرد اهداف خود و قانونی جلوه دادن اقدامات تبهکارانه گروه، قوانین مورد نظر را به تصویب برساند و حتی در مواردی آنچنان در امور سیاسی پیشرفت کند که قدرت سیاسی قابل‌ترجیحی به دست آورد و به‌طور نامرئی در عزل و نصب مدیران اجرایی کشور سهیم گردد [۱۰].

برخلاف نظر اکثر جرم‌شناسان، عده‌ای از جمله میکائیل مالتز علاوه بر تحصیل قدرت اقتصادی و سیاسی، براندازی نظام سیاسی موجود را نیز یکی دیگر از اهداف جرم سازمان‌یافته می‌دانند [۷]. بدین ترتیب در جایی که هدف کسب سود و قدرت است، سازمان مجرمانه در کنار حکومت و با قبول ساختار و قانون اساسی آن به ارتکاب جرم می‌پردازد و به اصطلاح نوعی همزیستی مسالمت‌آمیز و در عین حال مجرمانه با حکومت دارد و برای کسب منافع اقتصادی و یا قدرت سیاسی در سایه ساختار حکومتی به شیوه مجرمانه تلاش می‌کند و البته برای رسیدن به اهداف مذکور در صورت نیاز از گروه‌های تروریستی و برانداز به عنوان اهرم فشار بر حکومت و یا برای تسهیل جابه‌جایی کالاهایی که از طریق نامشروع کسب کرده در صورت تهدید یا درگیر شدن با نیروهای امنیتی - بهره می‌برد و متقابلاً امتیازاتی از قبیل تأمین بودجه مورد نیاز آنان یا وساطت برای آزادسازی نیروهای در بند آنان را بر عهده می‌گیرد. اما اگر هدف براندازی نظام سیاسی باشد، سازمان مجرمانه با رد ساختار حکومت، برای سرنگونی آن تلاش به عمل می‌آورد [۴].

اهداف فوق‌الذکر متضمن آثار تهدیدکننده‌ای در جامعه است که گاهی امنیت ملی و حتی نظم جهانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. تبیین این آثار در شناساندن خطرهای این جرم راهگشا است.

ج) آثار اجتماعی - اقتصادی و امنیتی جرم سازمان‌یافته

گرچه ارتکاب جرم عادی آثار گوناگونی بر جامعه دارد که در مواردی مشکلات جدی برای شهروندان و نظام اجتماعی ایجاد می‌کند، لکن این آثار را نمی‌توان با آثار جرم سازمان‌یافته مقایسه کرد. جرم سازمان‌یافته غالباً در کانونهای خاصی طراحی می‌شود و نسبت به آن،

برنامه ریزیهای ماهرانه‌ای صورت می‌گیرد و به صورت مخفی، دقیق و تخصصی فعالیت‌های عملیاتی مربوط به آن انجام می‌شود. از طرف دیگر، نوع جرم‌های ارتكابی عموماً جرائم شدید و خطرناک هستند، به‌ویژه آنگاه که به صورت فراملی ارتكاب می‌یابند. از این رو، این جرائم آثار زیانبار فراوانی را بر جامعه خواهند داشت. این آثار زیانبار نه فقط به اقتصاد جامعه وارد می‌شود، بلکه ساختار جامعه و امنیت اجتماعی و سیاسی را هم به طور جدی در معرض تهدید قرار می‌دهد. جرائمی که توسط سازمان‌های مجرمانه ارتكاب می‌یابند از قبیل قاچاق مواد هسته‌ای که هستی بشریت را در معرض تهدید قرار می‌دهد [۱]، قاچاق مواد مخدر که با سلامت افراد جامعه بازی می‌کند [۱۵]، جرائم اقتصادی از جمله فرار از مالیات، تطهیر پول، وارد کردن پولهای نامشروع به جامعه، جعل اسکناس رایج و امثال آن که ثبات اقتصادی را با خطر جدی مواجه می‌کنند [۱۶]، جرائمی از قبیل جعل گذرنامه، قاچاق مهاجران غیرقانونی، عملیات تروریستی، خرابکاری در صنایع مهم و اساسی و هواپیماربابی که امنیت جامعه را تهدید می‌کند، جرائم اخلاقی مانند قاچاق زنان و کودکان و سوءاستفاده از آنان از طریق ایجاد توسعه صنعت هرزه‌نگاری^۱ و ایجاد اماکن فساد و فحشا که اخلاق اجتماعی و بهداشت جسم و روان را دچار اختلال می‌کند [۱۵]، دارای آثار مخرب شدید بر فرهنگ، اخلاق، اقتصاد و امنیت یک جامعه هستند. در کنار موارد مذکور، سازمان‌های مجرمانه از طریق دادن رشوه و تطمیع کارمندان و مدیران ادارات و ایجاد رابطه با مدیران عالی‌رتبه حکومتی و سوق دادن آنان به سوی ارتكاب جرائم یقه‌سفیدان، در دستگاه‌های اجرایی و قضایی نفوذ می‌کنند و موجب فساد شدید اداری می‌گردند [۱۷].

همچنین به سبب قدرت اقتصادی به‌دست آمده و نفوذ نامرئی آنان در جامعه در انتخابات دخالت می‌کنند و با نفوذ به مجالس قانونگذاری قوانین موردنظر خویش را به تصویب می‌رسانند و بدین طریق حکومت را به فساد می‌کشانند. علاوه بر این، گروه‌های جرم سازمان‌یافته با تهدید روزنامه‌نگاران و نابود کردن رقبای سیاسی و اقتصادی و سرکوب پیدا و پنهان اقدامات مشروع مردمی، آزادی بیان و دموکراسی را نیز با خطر نابودی مواجه می‌سازند [۱۸].

به سبب این تأثیرات منفی است که در بیان آثار جرم سازمان یافته از عباراتی همچون تهدید جدی علیه حقوق اساسی بشر و شهروندان [۳]، تهدید علیه دموکراسی، عامل ایجاد تزلزل در روابط اخلاقی و اجتماعی از طریق فساد اداری، عامل ایجاد وابستگی اقتصادی و فلج کردن اقتصاد [۱]، عامل تضعیف و کنترل حکومت، تهدید علیه امنیت ملی و نظم جهانی [۲] و یا تضعیف جامعه مدنی و حقوق بشر [۱] استفاده می‌گردد.

د) وجوه تمایز بین جرم سازمان یافته ملی و جرم سازمان یافته فراملی

آنچه موجب تمیز جرم سازمان یافته عادی از جرم سازمان یافته فراملی می‌گردد، این است که در نوع اخیر مرزهای ملی پشت سر گذارده شده، در ورای آن اقداماتی به اجرا درمی‌آید [۱۶]. به عبارت دیگر، جرم سازمان یافته فراملی با داشتن تمامی ویژگیهای جرم سازمان یافته داخلی، این ویژگی را دارد که در خارج از مرزهای یک کشور حادث شود و حسب آن، اطلاعات، پول، کالا، خدمات، انسان‌ها و دیگر اموال عینی و دینی به خارج از مرزها منتقل می‌شود یا به نوعی در خارج کشور تأثیر می‌گذارد [۷]. به موجب ماده ۳ کنوانسیون بین‌المللی علیه جرم سازمان یافته فراملی، جرم سازمان یافته در صورتی فراملی است که دارای یکی از مؤلفه‌های زیر باشد:

الف) جرم در بیش از یک کشور واقع شده باشد، ب) جرم در یک کشور واقع شده ولی بخش اساسی تدارک، طراحی، هدایت یا کنترل آن در کشور دیگر صورت گرفته باشد، ج) جرم در یک کشور واقع شده ولی گروه مجرمانه سازمان یافته‌ای که به ارتکاب فعالیت‌های مجرمانه در بیش از یک کشور مشغول است، آن را مرتکب شده باشد، د) جرم در یک کشور واقع شده، ولی به صورت اساسی دارای تأثیراتی در کشور دیگر بوده است.

در دو دهه اخیر سازمان‌های قانونی و غیرقانونی مختلفی به ارتکاب جرمهای فراملی روی آورده‌اند که عوامل مختلفی در آن دخیل بوده است. یکی از عوامل مهم، جنبه سوددهی فوق‌العاده این جرائم است. برای مثال می‌توان به قاچاق مواد مخدر اشاره کرد که پس از تجارت اسلحه، دومین تجارت بزرگ جهانی و با درآمدی حدود پانصد میلیارد دلار در سال است که این درآمد از قاچاق فراملی آن به دست می‌آید [۱۹]. همچنین توسعه ارتباطات سریع از راه دور و به‌کارگیری رایانه در انتقال اطلاعات، جهانی شدن بازرگانی و اقتصاد و آزادی آن، پایان یافتن جنگ سرد پس از فروپاشی شوروی سابق و گسسته شدن مرزها از دیگر عوامل فراملی شدن جرم سازمان یافته است.

لویس شلی،^۱ متخصص روسی در جرم سازمان یافته، معتقد است «پیشرفت‌های جدید در ارتباطات راه دور و فن‌آوری ماهواره‌ای، توسعه کابل‌های فیبرنوری و ریزپردازنده‌ها و پیچیدگی‌های رایانه‌ای منجر به انفجار اطلاعات و ارتباطات، تماس‌های تلفنی بین‌المللی، ارسال دورنویس و انتقال پیام از طریق سیم و موج شده است. گروه‌های مجرمانه از «دهکده جهانی» و آثار آن از جمله فن‌آوری اطلاعاتی برای ارتکاب اعمال خود به صورت گمنام استفاده می‌کنند و می‌توانند بدون محدودیت از طرقی بی‌سابقه کارهای خود را انجام دهند» [۱].

شریف بسیونی رئیس انجمن بین‌المللی حقوق جزا و استاد دانشگاه دپل شیکاگو نیز بر این

1. Louis Shelly

باور است که «جهانی شدن تجارت، تقاضای مشتری حتی برای محصولات نامشروع- و سیستم اقتصادی موجود، انتقال از فعالیتهای داخلی به فعالیتهای خارجی را جذاب و آسان کرده است. گرچه معدودی از گروههای مجرمانه سازمان‌یافته در سطح فراملی فعالیت می‌کنند، در عین حال بین گروههایی که منحصرأ در سطح داخلی فعال هستند و گروههای فعال در هر دو عرصه داخلی و فراملی ارتباطات پیچیده‌ای وجود دارد. در نتیجه این ارتباطات و دیگر عوامل مؤثر، جرم سازمان‌یافته در بُعد فراملی گام‌های بلندی برداشته است و فرصتهای جدید در این زمینه موجب شده که گروههای مجرمانه سازمان‌یافته که به طور سنتی در سطح داخلی فعالیت می‌کردند به فعالیت در سطوح فراملی روی آورند» [۴].

این عوامل موجب شده که ارتکاب انواع فراملی جرم سازمان‌یافته، تسهیل و در نتیجه هر یک از اجزای یک جرم از این نوع در قلمرو کشوری واقع شود و به اصطلاح ویژگی فراملی پیدا کند. برای نمونه، یکی از شبکه‌های مجرمانه قاچاق مواد مخدر که در رومانی کشف شد، شامل مجرمانی از پاکستان، افریقای جنوبی، اسرائیل، کنیا، رومانی، آلمان، ایتالیا و اسلواکی بود. توسط این شبکه، حشیش تولید شده در پاکستان به بندر مومباسا^۱ در کنیا ارسال می‌گردید. در آنجا به یک محموله چای منضم و از طریق بندر دوربن^۲ واقع در افریقای جنوبی به سوی حیفا ارسال شد. در حیفا محموله فوق به یک کشتی متعلق به یک شرکت کشتیرانی منتقل می‌گردید که هر پانزده روز یکبار به سوی کنستانزا^۳ در رومانی حرکت می‌کرد. از آنجا محموله توسط شرکتی اسرائیلی-رومانیایی و از طریق براتیسلاوا در اسلواکی به ایتالیا حمل می‌شد. رئیس این شبکه شهروندی آلمانی اوگاندایی تبار بود. این شبکه با توقیف محموله در کنستانزا کشف گردید [۱]. در این نمونه، ویژگی فراملی به وضوح مشهود است.

۳. جرم سازمان‌یافته در حقوق کیفری

گرچه در حقوق داخلی بعضی از کشورها تدابیری برای مقابله با جرم سازمان‌یافته، اندیشیده شده، لکن اقدامات بین‌المللی برای مقابله با این جرم به مراتب قابل توجه بوده است، به گونه‌ای که پس از معاهدات منطقه‌ای مختلف و قطعنامه‌های بین‌المللی برای مبارزه با این جرم، کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با جرم سازمان‌یافته فراملی در ۱۵ نوامبر ۲۰۰۰ مطابق با ۲۵ آبان ۱۳۷۹ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسید و در ۲۵ آذر ۱۳۷۵ طی کنفرانسی در پالرمو ایتالیا برای امضا توسط دولتها مفتوح گردید. انتظار می‌رود مفهوم «جرم سازمان‌یافته» با امضا و تصویب کنوانسیون فوق توسط دولتهای عضو و مجالس قانونگذاری

1. Mombasa
3. Constanza

2. Dorban

آنها وارد حقوق داخلی کشورها نیز بشود. بدین ترتیب در واقع جرم سازمان‌یافته از طریق حقوق بین‌الملل به حقوق داخلی کشورها راه می‌یابد. در این بخش ابتدا وضعیت این جرم در حقوق بین‌الملل کیفری و سپس جایگاه آن در حقوق داخلی را بررسی می‌کنیم.

الف) حقوق بین‌الملل

با توجه به آثار زیانبار جرم سازمان‌یافته و تهدیدات ناشی از آن علیه جامعه جهانی، به‌ویژه آنگاه که جنبه فراملی پیدا می‌کند، تاکنون اقدامات مختلفی برای مبارزه با این جرم در عرصه بین‌الملل صورت گرفته است و بیانه‌ها، قطعنامه‌ها و معاهدات مختلفی برای مبارزه با این جرم و مظاهر آن به امضای سران بعضی از دولتها رسیده است. در خصوص معاهدات منطقه‌ای می‌توان به معاهده ماستریخت^۱ (۱۹۹۲) و معاهده آمستردام^۲ (۱۹۹۷) اتحادیه اروپا اشاره کرد که برای مقابله با جرم سازمان‌یافته در آنها اقدامات مختلفی پیش‌بینی شده است.

در بخش ششم (رکن سوم) معاهده ماستریخت، مقرراتی درباره همکاری در زمینه‌های قضایی و پلیسی و امور داخلی از جمله امور پناهندگی و مهاجرت، مبارزه با مواد مخدر و کلاهبرداری پیش‌بینی شده است که در قالب این همکاریها، اقدامات گسترده‌ای برای مبارزه با جرم سازمان‌یافته قابل اعمال بوده است [۲۰]. در عین حال پارلمان اروپا و دیوان دادگستری جوامع اروپایی برای حفظ حقوق اساسی مردم در ارتباط با موارد فوق‌الذکر فعال بوده، مانع تضییع حقوق اساسی مردم تحت عنوان مبارزه با جرم سازمان‌یافته شده‌اند.

همچنین ماده ۲۹ معاهده آمستردام با تأکید بر هدف اتحادیه اروپا مبنی بر تأمین رفاه، آزادی، امنیت و عدالت برای شهروندان اروپایی، همکاریهای پلیسی و قضایی در امور کیفری را با هدف پیشگیری و مبارزه با جرم سازمان‌یافته، به خصوص تروریسم، خرید و فروش انسانها، جرائم علیه کودکان، قاچاق مواد مخدر، قاچاق سلاح، فساد و کلاهبرداری پیش‌بینی کرده است [۲۰].

در سال ۱۹۹۷ نیز طبق توافق، اعضای اتحادیه اروپا موظف شدند هر ساله گزارشی از وضعیت جرم سازمان‌یافته را به این اتحادیه اعلام دارند تا تدابیر جدی برای اقدام علیه این جرم در اتحادیه اتخاذ گردد.

همچنین کنوانسیون‌های مختلفی در شورای اروپا به تصویب رسیده است که در سطح وسیعی برای مبارزه با مظاهر جرم سازمان‌یافته اعمال می‌شوند. در این مورد می‌توان به کنوانسیون اروپایی راجع به استرداد مجرمان (۱۹۵۷)، کنوانسیون اروپایی همکاری متقابل در زمینه مسائل کیفری (۱۹۷۰)، کنوانسیون اروپایی درباره سرکوب تروریسم (۱۹۷۲)،

1. Maastricht Treaty

2. Amsterdam Treaty

کنوانسیون اروپایی درباره جرائم مربوط به اموال فرهنگی (۱۹۸۵)، کنوانسیون راجع به تطهیر، بازرسی، توقیف و مصادره درآمدهای ناشی از جرم (۱۹۹۰)، و کنوانسیون حقوق کیفری علیه فساد اداری (۱۹۹۹) اشاره کرد. همچنین در قاره آسیا، آمریکا، آفریقا و اقیانوسیه معاهدات مختلفی در سازمانهای منطقه‌ای به صورت دوجانبه یا چندجانبه برای مبارزه با این جرم میان دولتها منعقد گردیده است.

علی‌رغم اقدامات بین‌المللی به عمل آمده برای مبارزه با جرم سازمان یافته از طریق معاهدات منطقه‌ای و قراردادهای دوجانبه و چندجانبه مختلف، تلقی جامعه جهانی این است که جرم سازمان یافته فراملی در قالب تجارتي فراملی در حال رشد بوده، زیان بار است و تهدیدی علیه جامعه بین‌المللی به شمار می‌رود [۱]. لذا برای اولین بار موضوع در سال ۱۹۷۵ در بخش پیشگیری از جرم و عدالت کیفری سازمان ملل مورد توجه قرار گرفت و پنجمین کنفرانس پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمان ملل متحد در همان سال توجه خود را به تغییر شکلها و اندازه‌های جرم سازمان یافته منعطف ساخت و جرم سازمان یافته فراملی را به عنوان «یک تجارت» در سطح ملی و بین‌المللی مورد بررسی قرار داد [۲۱]. در سند منتشر شده این کنفرانس ضمن برشمردن ویژگیهای این جرم و هشدار نسبت به عواقب آن، در بند ۵۶ از دولت‌های عضو تقاضا شده که با وضع قوانین جدید و اقدامات مختلف دیگر با این جرم به مبارزه برخیزند [۲۲]. مطالعات و بررسیهای جدی‌تر در خصوص مبارزه با جرم سازمان یافته در ششمین کنفرانس پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمان ملل متحد در کاراکاس ونزوئلا ۲۵ اوت تا ۵ سپتامبر ۱۹۸۰- به عمل آمد که در آن بر اقدامات و همکاریهای متقابل برای پیشگیری و کنترل جرم سازمان یافته فراملی تأکید گردید [۲۳].

اولین قطعنامه هفتمین کنفرانس پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمان ملل متحد در میلان در تاریخ ۲۶ اوت تا ۶ سپتامبر ۱۹۸۵ با جدیت بیشتر خواستار مبارزه همه‌جانبه با جرم سازمان یافته فراملی شد و راهکارهای متعددی را برای مبارزه با این جرم پیشنهاد کرد [۲۴]. به دنبال آن در ۱۹ دسامبر ۱۹۸۸ کنوانسیون علیه قاچاق مواد مخدر و داروهای روانگردان ملل متحد^۱ به تصویب رسید که در ماده ۲ آن، ارتکاب قاچاق توسط سازمانهای مجرمانه و به صورت سازمان یافته، فراملی تلقی گردید. همچنین هشتمین کنفرانس پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمان در سال ۱۹۹۰ با انتشار بیانیه‌ای با اشاره به اقدامات و قطعنامه‌های قبلی سازمان ملل و بررسی ماهیت جرم سازمان یافته و قلمرو فعالیتها و تهدیدهای ناشی از آن، اقدامات عملی مختلفی را برای مقابله با جرم سازمان یافته پیشنهاد کرد [۱۶] و به دنبال آن پیش‌نویسی برای

1. United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances

همکاری برای تنظیم کنوانسیون برای پیشگیری از جرم و عدالت کیفری که دربرگیرنده اقدام علیه جرم سازمان‌یافته فراملی باشد، تهیه گردید [۸].

به دنبال تشکیل کنفرانس‌های فوق‌الذکر و تأکید بر مبارزه با مظاهر جرم سازمان‌یافته فراملی، کنفرانس وزیران دادگستری جهان (۲۱ تا ۲۳ نوامبر ۱۹۹۴) در مورد جرم سازمان‌یافته فراملی توسط سازمان ملل و به دعوت دولت ایتالیا در شهر ناپل منعقد گردید. اعلامیه سیاسی ناپل و طرح اقدام جهانی علیه جرم سازمان‌یافته فراملی، توسط این کنفرانس پذیرفته شد [۲۵] که بر نیاز جامعه بین‌الملل برای رسیدن به مفهومی اجماعی از جرم سازمان‌یافته به عنوان اساس پاسخهای هماهنگ ملّی به این جرم و همکاری مؤثرتر بین‌المللی برای مقابله با آن تأکید می‌کرد [۲۱].

پس از برگزاری کنفرانس ناپل و اقدامات پراکنده مختلف، اولین اقدام عملی برای بحث درباره تنظیم یک سند بین‌المللی برای مقابله با جرم سازمان‌یافته فراملی در سال ۱۹۹۶ صورت گرفت که طی آن، دولت لهستان پیش‌نویس کنوانسیون علیه جرم سازمان‌یافته را به پنجاه و یکمین نشست مجمع عمومی سازمان ملل ارائه داد که متضمن ۲۴ ماده در مورد تعریف جرم سازمان‌یافته، فهرست مصادیق جرم سازمان‌یافته، امکان مسئولیت کیفری جمعی، تعیین صلاحیت، استرداد، همکاری متقابل حقوقی، همکاری پلیسی، تبادل اطلاعات و حمایت از شهود جرم سازمان‌یافته و غیره بود. پس از بحث درباره این پیش‌نویس، قرار شد در ششمین نشست کمیسیون پیشگیری از جرم و عدالت کیفری، پیش‌نویس فوق‌الذکر مورد بررسی قرار گیرد. با تشکیل کمیته مقدماتی تدوین کنوانسیون علیه جرم سازمان‌یافته فراملی^۱ که براساس قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۱۹۹۸ صورت گرفت [۲۶]. این کمیته اولین نشست خود را در ژانویه ۱۹۹۹ در وین برگزار کرد و در طول ده نشست فشرده تا ژوئیه ۲۰۰۰ متن کنوانسیون بین‌المللی علیه جرم سازمان‌یافته فراملی را تنظیم و طی یازدهمین اجلاس در اکتبر ۲۰۰۰ متن پروتکل‌های مربوط را نیز آماده کرد. این کنوانسیون با هدف گسترش همکاری بین‌المللی و هماهنگ‌سازی نظامهای حقوقی داخلی دولتهای عضو سازمان ملل در مبارزه با جرم سازمان‌یافته [۱۳] در نوامبر سال ۲۰۰۰ در مجمع عمومی سازمان ملل به امضای دولتهای عضو رسید و از ۱۵ دسامبر ۲۰۰۰ برای امضای دولتهای مفتوح گشت.

براساس بند «الف» ماده ۲ کنوانسیون، گروه مجرمانه سازمان‌یافته بر گروهی متشکل از سه نفر یا بیشتر اطلاق می‌گردد که برای مدتی وجود داشته، به قصد ارتکاب یک یا چند جرم شدید یا جرائم پیش‌بینی شده در کنوانسیون و با هدف کسب مستقیم یا غیرمستقیم منفعت

1. Ad Hoc Committee on the Elaboration of a Convention against Transnational Organized Crime

مالی یا مادی عمل می‌کنند.

براساس بند «ب» از ماده ۲ منظور از جرم شدید در تعریف فوق، رفتار مجرمانه قابل مجازات با حداقل چهارسال حبس است. جرائم پیش‌بینی شده در کنوانسیون نیز عبارتند از: شرکت در گروه مجرمانه سازمان‌یافته، تطهیر درآمدهای ناشی از جرم، ارتشا و ایجاد مانع در اعمال عدالت. بنابراین جرم سازمان‌یافته در حقوق جزا عبارت است از: «جرم خاص یا شدیدی که توسط سازمان مجرمانه و با هدف کسب منافع مادی و مالی صورت می‌گیرد». لازم به یادآوری است که براساس پاراگراف ۲ از ماده ۳ کنوانسیون، در صورتی این کنوانسیون نسبت به جرم سازمان‌یافته قابل اعمال است که جرم مذکور دارای ویژگی فراملی باشد.

علاوه بر موارد فوق، کنوانسیون، دربارهٔ مصادره درآمدهای ناشی از جرم، صلاحیت، استرداد، همکاریهای قانونی دوجانبه و چندجانبه، تکنیکهای خاص تحقیقاتی، انتقال دادرسیهای کیفری، حمایت از شهود و بزه‌دیدگان جرم سازمان‌یافته، پیشگیری، همکاری مقامات اجرای قانون، تبادل اطلاعات و موارد دیگر تدابیری را برای مبارزه بین‌المللی با جرم سازمان‌یافته فراملی پیش‌بینی است.

با امضای این کنوانسیون توسط دولتها و نیز تصویب آن در مجالس مقننه آنها حرکتی جدید در حقوق داخلی کشورها برای مبارزه با جرم سازمان‌یافته آغاز خواهد شد؛ گرچه در بعضی از کشورها از مدتها قبل در این زمینه، اقدامات جدی در قالب حقوق داخلی، شروع شده است.

ب) حقوق داخلی

علی‌رغم آثار علمی متعددی که جرم سازمان‌یافته را از حیث جرم‌شناسی مورد بررسی قرار داده‌اند، این جرم هنوز چندان در آثار حقوقی راه نیافته و در قوانین اکثر کشورها هنوز ضمانت اجرای کیفری نسبت به مظاهر این جرم پیش‌بینی نشده است. فقط در چند سال اخیر تعداد کمی از کشورها بحث دربارهٔ وضع قوانینی در این زمینه را مورد بررسی قرار داده‌اند. براساس گزارش سازمان ملل متحد تاکنون حدود بیست کشور از جمله آرژانتین، استرالیا، پرونی، کانادا، شیلی، کراواسی، کره جنوبی، مصر، گابن، آلمان، لهستان، ایسلند، ایتالیا و ترکیه برای بعضی از مظاهر جرم سازمان‌یافته از جمله تطهیر پول و شرکت در سازمان مجرمانه جرم‌انگاری کرده و بعضی از کشورها همچون مکزیک و امریکا قوانین مستقلی را برای مبارزه با آن پیش‌بینی کرده‌اند.

در حالی که در جرم‌شناسی ویژگیهای خاصی برای جرم سازمان‌یافته شمرده شده است، در حقوق داخلی کشورها این ویژگیها کمتر لحاظ شده و فقط جرائم ارتكابی توسط اعضای یک گروه منسجم، جرم سازمان‌یافته محسوب می‌گردد. برای نمونه از نظر وزارت دادگستری

امریکا «هر گروهی که نوعی تشکل منظم داشته و هدف اصلی آن کسب پول از طریق ارتکاب اقدامات غیرقانونی است، گروه جرم سازمان یافته تلقی می‌گردد» [۵]. همچنین به موجب «قانون جامع کنترل جرم و خیابانهای امن» ۱۹۶۸ آمریکا که یگانه قانون فدرالی حاوی تعریف جرم سازمان یافته در آمریکا است: «جرم سازمان یافته فعالیت‌های غیرقانونی اعضای یک تشکل سازمان یافته است که درگیر تهیه و تأمین کالاها و خدمات غیرقانونی نظیر قمار، روسپیگری، رباخواری، مواد مخدر، اخاذی و غیره هستند» [۲۷]. در این تعریف صرف وجود تشکل منظم و انجام فعالیت غیرقانونی توسط آن به منظور کسب سود برای تحقق جرم سازمان یافته، کافی تلقی شده است. در قوانین کیفری ایالت‌های کالیفرنیا،^۱ می‌سی‌سی‌پی،^۲ اوهایو،^۳ تنسی^۴ و نیومکزیکو^۵ نیز قانونگذار صرفاً با ذکر مصادیق به تبیین این جرم پرداخته است [۱۶]. علت ذکر مصادیق، تبیین کامل موضوع جرم است تا حکم مدنی یا کیفری بدون هیچ شبهه‌ای بر آن بار شود، زیرا ارائه تعریف‌های کلی و بیان ویژگیها بدون ذکر مصادیق مربوط موضوع جرم را کاملاً تبیین نمی‌کند [۲۸].

از طرف دیگر، با وجود اینکه از نظر جرم‌شناسان، تروریسم جرم سازمان یافته نیست، در قوانین بعضی کشورها از جمله ایسلند، ایتالیا و کره، به عنوان جرم سازمان یافته تلقی شده، در ردیف سایر مظاهر جرم سازمان یافته قرار گرفته است.

واقعیت این است که قانونگذاران در هر کشور مطابق با واقعیات موجود در آن کشور و با رعایت مصالح مربوط به جامعه خویش جرم‌انگاری می‌کنند؛ ضمن اینکه تروریسم ویژگیهای مختلف جرم سازمان یافته را دارا بوده، در برخی از کشورها از خطرناکترین مظاهر آن تلقی می‌شود.

قانونگذار ایران در هیچیک از قوانین کیفری سازمان‌یافتگی در ارتکاب جرم را به طور مستقیم مورد توجه قرار نداده است، برای مثال، به رغم الحاق ایران به کنوانسیون ملل متحد علیه قاچاق مواد مخدر و داروهای روانگردان (۱۹۸۸) که در سال ۱۳۷۰ هم به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و علی‌رغم تأکید ماده ۳ این کنوانسیون بر لزوم تشدید مجازات مرتکبان سازمان یافته جرائم قاچاق مواد مخدر، قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ برای این جرم در صورت سازمان‌یافتگی، تشدید مجازات پیش‌بینی نکرده است، هر چند در مواردی ضمانت اجرای قابل توجهی در مورد ارتکاب بعضی جرائم که با شرکت چند نفر صورت می‌گیرد و یا در جرائم مهم اقتصادی پیش‌بینی کرده است که این ضمانت اجراها شامل کیفیات مشدده و یا مصادره اموال در بعضی موارد هستند. براساس روح کلی معاهدات

1. California
3. Ohio
5. New Mexico

2. Mississippi
4. Tennessee

بین‌المللی و قوانین داخلی کشورها در مورد جرم سازمان یافته، جرمهای مهمی که با شرکت و تبانی چند نفر انجام می‌شوند، ولو اینکه منجر به تحصیل منافع مالی محسوس نشوند، جرم سازمان یافته تلقی می‌شوند و قابل مجازات شدیدتر هستند. بر این اساس در حقوق ایران عناوین زیر را در صورتی که توسط سازمان مجرمانه ارتکاب یابد می‌توان به عنوان جرائم سازمان یافته مورد مطالعه قرار داد، گرچه قانونگذار به هنگام تدوین آنها ویژگی سازمان‌یافتگی را در آنها لحاظ نکرده است:

جرم قاچاق مواد مخدر موضوع مواد ۸۰، ۴۰۲ و ۱۲۰ قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶، اجتماع و تبانی برای ارتکاب جرم موضوع ماده ۶۱۰ و ۶۱۱ ق.م.ا، تشکیل و عضویت در سازمان یا گروه برای ارتکاب جرم اعم از مسلحانه و امنیتی موضوع مواد ۴۹۸ و ۴۹۹ و ۱۸۶ تا ۱۸۸ ق.م.ا، انجام اقدامات باندهی و تشکیلاتی غیرقانونی برای به دست آوردن سود یا اخلال در نظام صادراتی کشور موضوع قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور ۱۳۶۹، ارتکاب فساد اداری همچون ارتشا و اختلاس از طریق شبکه موضوع ماده ۴ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و... مصوب ۱۳۶۷، اخذ پورسانت غیرقانونی موضوع قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی ۱۳۷۲، جعل اسکناس رایج داخلی براساس قانون تشدید مجازات جاعلین اسکناس و... مصوب ۱۳۶۸ یا اسنادی همچون گذرنامه موضوع مواد ۵۲۲ و ۵۲۳ ق.م.ا، ارتکاب سرقت از طریق باند موضوع مواد ۶۵۱، ۶۵۲ و ۶۵۶ ق.م.ا، و قانون مربوط به تشدید مجازات سرقت مسلحانه ۱۳۳۹، اخلال در صنایع موضوع قانون مجازات اخلالگران در صنایع مصوب ۱۳۳۶ و قانون راجع به اخلالگران در صنایع نفت ایران مصوب ۱۳۳۶، شرکت و معاونت در جرم موضوع مواد ۱۴۲ تا ۱۴۵ ق.م.ا، اخلال در تأسیسات زیربنایی کشور براساس قانون مجازات اخلال‌کنندگان در تأسیسات آب و برق و گاز و مخابرات کشور مصوب ۱۳۵۱، قانون کیفری بزه‌های مربوط به راه آهن مصوب ۱۳۲۰، اخلال در امنیت هواپیماها بر طبق قانون مجازات اخلال‌کنندگان در امنیت پرواز مصوب ۱۳۴۹، قاچاق کالاها و انسان‌ها بر طبق قانون مجازات مرتکبین قاچاق ۱۳۱۲، قانون امور گمرکی ۱۳۵۰، قانون تشدید مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و... ۱۳۵۰ و قانون مجازات عبوردهندگان اشخاص غیرمجاز از مرزهای کشور ۱۳۶۷.

۴. نتیجه‌گیری

همان‌گونه که ملاحظه شد علی‌رغم ویژگیهای سختگیرانه متعددی که در جرم‌شناسی برای جرم سازمان یافته مطرح شده، در حقوق بین‌الملل کیفری و در حقوق داخلی ویژگیهای جرم‌شناختی، کمتر مد نظر قرار گرفته‌اند. جرم سازمان یافته عبارت است از جرمی که توسط تعدادی از افراد متشکل با تبانی و برنامه‌ریزی انجام یافته و هدف از ارتکاب آن به دست آوردن سودهای مالی، مادی و کسب قدرت و نفوذ در بازار یا مراکز قدرت است.

از آنجا که ارتکاب جرائم بانندی و سازمان‌یافته صدمات جبران‌ناپذیری بر امنیت اقتصادی و اجتماعی جامعه وارد آورده، ساختار اداری جامعه را متزلزل می‌کند، لازم است برای پیشگیری، کنترل و در نهایت سرکوب مظاهر آن، ضمانت‌اجراهای معقولی پیش‌بینی شود و از نظر شکلی نیز راهکار مناسبی برای ممانعت از ارتکاب آن و نیز آیین‌دادرسی ویژه‌ای برای تحقیق و تعقیب و دادرسی آن اعمال گردد. از این‌رو، چه در کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با جرم‌سازمان‌یافته فراملی و چه در قوانین داخلی بعضی از کشورها - حتی بدون داشتن قانونی مستقل برای مبارزه با این جرم - تدابیر ویژه‌ای پیش‌بینی شده است.

در قوانین ایران توجه کمتری به سازمان‌یافتگی جرائم شده است و قانونگذار این امر مهم را مورد غفلت قرار داده، با اینکه مظاهر مختلف سازمان‌یافتگی در جرائم ارتكابی در ایران رو به ازدیاد است.

لذا جا دارد که قانونگذار ایران با توجه همه‌جانبه به مظاهر مختلف جرم‌سازمان‌یافته، خصوصاً با عنایت به قرار داشتن ایران در مسیر انتقال مواد افیونی به اروپا از یک‌طرف، و اتصال ایران به آبهای بین‌المللی و ارتکاب قاچاق از طریق دریا توسط مجرمان و تبهکاران سازمان‌یافته از طرف دیگر، کنوانسیون مبارزه با جرم‌سازمان‌یافته فراملی ۲۰۰۰ و سایر معاهدات بین‌المللی را مدنظر قرار داده، براساس آنها و اصول مسلم حقوق داخلی خویش، قوانینی را برای مبارزه با مظاهر جرم‌سازمان‌یافته در ایران وضع کند و از این حیث همگام با جامعه بین‌المللی برای مبارزه‌ای بزرگ قدم بردارد. در این مسیر لازم است اولاً اقدامات پلیسی در این زمینه تقویت گردد که در این مورد می‌توان به کنترل مرزهای هوایی، دریایی و زمینی و در موارد حساس بستن مرزهای مظنون به سوءاستفاده عوامل جرم‌سازمان‌یافته، تفتیش و بازرسی جدی‌تر محموله‌های مظنون، کنترل و رهگیری محموله‌های قاچاق برای شناسایی عوامل مختلف مرتبط با آن، آموزشهای لازم پلیسی، تقویت پلیس مخفی و نفوذ آنان در شبکه‌های مجرمانه برای شناسایی و توقیف رهبران باندهای مجرمانه، و تقویت نقش پلیس در ایران، سازمان پلیس جنایی بین‌الملل و گسترش ارتباطات و تبادل اطلاعات در این زمینه اشاره کرد.

ثانیاً مقامات قضایی باید با نگاهی ویژه به جرمهای ارتكابی توسط باندها و گروههای مجرمانه، علاوه بر رسیدگی به این‌گونه جرائم در مراجع اختصاصی و اعمال کیفیات مشدده و تشدید مجازات‌ها، مجازات‌های تبعی و تکمیلی را نیز مورد توجه قرار دهند و علی‌رغم حاکمیت اصل برائت در موارد مشکوک، در پرونده‌هایی که متهم درآمدها و سرمایه‌های مظنونی را به‌دست آورده، به ظاهر حال نیز توجه کرده، در تعارض اصل و ظاهر، ظاهر را به سبب غیرعادی بودن روش تحصیل مال و حکایت آن از تحصیل اموال از طریق نامشروع مقدم داشته، با جابه‌جایی اماره برائت و اماره مجرمیت از وی تقاضای ارائه دلیل دال بر پاک بودن

سرمایه‌های مذکور بکنند؛ رویه‌ای که اکنون در بسیاری از کشورهای توسعه یافته با جابه‌جایی بار آوردن دلیل از دادستان به خود متهم اجرا می‌گردد و کنوانسیون نیز آن را توصیه می‌کند. البته در این مورد قانونگذار ایران باید چاره‌اندیشیهای لازم را در قالب وضع قوانین مناسبی به عمل آورد.

از طرف دیگر، از آنجا که امروزه به سبب باز بودن مرزها و سهولت خروج از کشور، تبهکاران با افشای جنایتهایشان متواری می‌گردند و به کشورهای دیگر پناه می‌برند، توجه و اقدام به استرداد مجرمان از طریق همکاریهای قانونی قضایی و پلیسی می‌تواند نقش مهمی در بازگرداندن تبهکاران فوق‌الذکر و محاکمه و مجازات آنان داشته باشد. همچنین با توجه به اینکه اکثر جرمهای سازمان یافته برای کسب منافع اقتصادی ارتکاب می‌یابند و منافع و پولهای ناشی از این جرائم از طرق مختلف مثل حسابها و حواله‌های بانکی، سرمایه‌گذاریها و انتقال به خارج از مرز تطهیر می‌گردند، قانونگذار باید با استفاده از تجارب کشورهای دیگر، قوانینی را برای جلوگیری و کنترل تطهیر پول وضع کرده، بانکها و مؤسسات اقتصادی و مالی دیگر را به گزارش دادن حسابهای مظنون به مراکز ذیصلاح ملزم سازند. بازرسی دقیق حسابها و صادرات و واردات شرکت‌های بزرگ تولیدی و تجاری و ترازهای مالیاتی آنها نقش قابل توجهی در پیشگیری و کنترل این جرائم دارد.

علاوه بر موارد فوق، لازم است قانونگذار با نگاهی مجدد به عناوین جرائمی که می‌توانند امروزه به صورت سازمان یافته ارتکاب یابند، دخالت سازمان‌یافتگی در این جرائم را مدنظر قرار داده، در صورت ارتکاب آنها از این طریق، ضمانت‌آجراهای جزایی را تشدید کند و یا به طور کلی، قانونی با عنوان قانون مبارزه با جرم سازمان یافته وضع، و برای پیشگیری، کنترل و سرکوب مظاهر آن تدابیر مناسبی را اتخاذ کند.

در بعد بین‌المللی نیز ایران می‌تواند با امضای یادداشتهای همکاری و نیز قراردادهای منطقه‌ای و بین‌المللی و به‌ویژه تصویب کنوانسیون علیه جرم سازمان یافته فراملی ۲۰۰۰ همکاری مؤثرتری را برای مبارزه با این نوع جرائم با کشورهای مختلف، به‌ویژه با کشورهای همسایه و کشورهای عضو اِکو (ECO) به عمل آورد.

۵. منابع

- [1] Shelly, Louise I., "The Threat to World Order" in James D. Torr(ed.), *Organized Crime*, Greenhaven Press Inc., San Diago, 1999, p.173, 2, 178, 175, 173, 173.
- [2] Bassiouni, M. Cherif, "Effective National and International Action Organized Crime and Terrorist Criminal Activities", *Emory International*

- Law Review*, Vol.4, Fall 1990, p.18, 18-25.
- [3] Thorne, Colin; "Organized Crime" in Kayllen M. Haziehurst(ed.), *Crime and Justice*, LBC Information Service, Sydney,1996, p.331, 311, 285.
- [4] Bassiouni, M. Cherif and Edvardo Vetere, *Organized Crime*, Transnational Publisher, New York,1998, pp.XI-XIii, XXXii-XIVii.
- [5] Plamer, B and Mc Gillicudy,"Organized Crime", *Australian Bureau of Criminal Intelligence*, 1991, p.39,15.
- [6] Abadinsky, Howard, *Organized Crime*, Nelson-Hall Inc., New york, 1990,p.5.
- [7] Maltz, Michael D., *Crime and Delinquency*, "On Defining Organized Crime", U.S.A, 1976, p.76.
- [8] Ministerial Meeting on the Structure and Program of Work of the United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Program, Paris, 21-23 Novamber, 1991 (A/Conf. 156/CRP.1).
- [9] Ottenhof, Reynald; *Le Crime Organise: De la notion criminologique a la notion juridique*, in Colloque d' Aix-en-provence, juin 1996, *Criminalite' organise'e et order dans la Société*, presses Universitaires d'Aix Marseille, 1997, p. 45 etc.
- [10] Sutherland, Edwin H. and Donald R. Cressy, *Criminology*, J. B. Lippincott, U.S.A, 1978, pp. 241-245, 240-243.
- [11] Fijnaut, Cyrille, *Organized Crime and its Containment*, KLT publishers, Netherland,1991, p. 19.
- [12] Voigot, Lydia *et al*, *Criminology and Justice*, MC Graw-Hill, New York,1994, p. 436 - 441.
- [13] U.N. Convention against Transnational Organized Crime, Art. 1.
- [14] Kelly, Robert J., *Encyclopedia of Organized Crime in the United States*, U.S.A, Greenwood Press, 2000, pp.IX-X.
- [15] U.N. Doc. A/Conf. 121/20 (16 Apr. 1985).
- [16] U.N.Doc. A/Conf. 144/5 (12 July 1990), paragraph. 16.
- [17] Rose-Ackerman, Susan, *Corruption and Government*, Cambridge University press, New York,1999, pp.23-24.

- [18] Gehi, Guenter, *Bedroht die Organisierte Kriminalitate die Demokratien in Europa?*, Dadder, Legefelf, Germany, 1996, pp. 30-42.
- [19] Mc Conville, Molley, "A Global War on Drugs", *American Criminal Law Review*, Vol.37, No.1, pp.76-77.
- [20] Bleeker, Karin, "The Criminal Justice Facing the Challenge of Organized Crime", *International Review of Penal Law*, Vol.70, No.1-2, pp. 648-9,650-1.
- [21] Nunzi, Alfredo, *The Elaboration of the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime*, Siracusa, Italy, p.16.
- [22] U.N.Doc. A/Conf. 56/3 (1975), paragraph 56.
- [23] U.N.Doc. A/Conf. 87/14/Rev.1 (1981).
- [24] U.N.Doc. A/Conf. 121/22/ Rev.1 (1981), paragraph 52.
- [25] "The Naples Political Declaration and Global Action plan against Transnational Organized Crime" in A/49/748, annex, Sec. I.A.
- [26] U.N. Doc. General Assembly Resolution 53/111 of 9 December 1998.
- [27] Kenney, Dennis J. and James O. Fincknaver, *Organized Crime in America*, U.S.A, Wadworth, 1995, pp.17-18.

[۲۸] بوریگان، ژاک، «بزهکاری سازمان یافته در حقوق کیفری فرانسه» ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۲۲-۲۱، ص ۳۱۳-۳۳۴.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی